

Rezumat

V.I. Kozlov

Populația stepei dintre râurile Dunăre și Nistru la finele sec. VIII — începutul sec. XI: cultură Balcano-Dunăreană

Monografia este dedicată siturilor arheologice de la finele sec. VIII — începutul sec. XI d.Hr., situate pe teritoriul Ucrainei și Moldovei și este realizată în baza disertației lui V.I. Kozlov susținută în anul 1990 la Leningrad. Este alcătuită din introducere, cinci capitole și concluzii. Valoare intrinsecă au și cele 7 aplicații și 103 ilustrații.

În *introducere* autorul menționează, în mod corect, că interesul pentru cultura populației care a lăsat în zona de stepă dintre râurile Dunăre și Nistru monumentele așa-numitei “culturi arheologice Balcano-Dunărene” a apărut demult și este întemeiat deoarece istoria regiunii în perioada Primului Țarat Bulgar (681—1018) nu și-a găsit o reflectare semnificativă în sursele scrise. Specificitatea este explicată prin amplasarea periferică și studiul superficial al antichităților slave de sud, de est precum și a nomazilor.

În *capitolul I* este realizată o schiță a istoriei cercetării monumentelor culturii Balcano-Dunărene, în special sunt vizate căile de dezvoltare a acesteia. După cum a subliniat V.I. Kozlov, cei mai mulți cercetători bulgari cred că malul stâng al Dunării de Jos a fost parte a Primului Țarat Bulgar iar cultura materială a regiunii este bulgară veche. Un aspect important al istoriografiei bulgare, din punctul de vedere al autorului, ar trebui să fie considerată recunoașterea rolului activ al componentei turco-bulgare în formarea culturii slavo-bulgară, exprimată prin prezența unei ceramici caracteristice lustruite, a ritualurilor funerare, construcții. Autorul critică cercetătorii români care atribuie același masiv cultural numit de ei “cultura Dridu” populației romanice de est. Opinii opuse au fost exprimate de către arheologii sovietici și polonezi care consideră monumentele slavilor de sud ca fiind caracteristice Primului Țarat Bulgar. În istoriografia germană este exprimată opinia unitară, completată de ideea că valurile de pământ din regiune ar trebui să fie considerate ca linii de delimitare/frontieră ale Primului Țarat Bulgar, limitele căruia în nord-est includeau Basarabia.

V.I. Kozlov face o descriere a materialului arheologic menționând studierea slabă a materialului în masă — ceramica. Lucrarea rezumă informații privind cele 137 așezări nefortificate (cu excepția cetății Calfa de pe Nistru) din care doar 14 au fost cercetate prin

săpătură, inclusiv de către autor. Ca urmare, au fost studiate resturile a 72 case, cuptoare de încălzire, cuptoare de ars ceramica, ateliere de fierărie și de ceramică, gropi de uz casnic. În total au fost studiate aproximativ 13 mii de fragmente ceramice și 130 de vase reconstituite grafic. A fost analizat și un set de piese: pietre de moară, cuțite, seceri, fusaiole, greutăți de pescuit, străpungătoare de os, amnare, vârfuri de săgeată, bijuterii și determinări osteologice.

Capitolul II analizează amplasarea purtătorilor culturii Balcano-Dunărene în stepa dintre râurile Dunăre și Nistru și structura așezărilor; este oferită tipologia așezărilor și interpretarea lor socială, sunt prezentate etapele colonizării regiunii. Au fost evidențiate două matrice ale așezărilor de diferite dimensiuni (de la mai puțin de 0,5 ha la mai mult de 9 hectare). Un singur masiv — Nistorean (35 situri) — este format din trei grupuri — Calfa, Tudora și Primorsk. Cel de-al doilea — Danubian — unește 102 localități — grupurile Cahul, Ialpug și Catlabug. Masivul dunărean este cel mai pronunțat și este protejat din nord de Valul lui Traian, zonă în care dominația culturii Balcano — Dunărene era absolută. În zona Nistrului dominația acesteia a fost instabilă și de scurtă durată. De la mijlocul sec. IX întreaga regiune a fost, probabil, unul din comitatele Primului Țarat Bulgar.

În *capitolul III* V.I. Kozlov examinează resturile a 72 locuințe, marea majoritate a acestora fiind cu carcasă. În conformitate cu construcția zidurilor, acesta le împarte în locuințe cu carcasă și piloni, cu traverse din lemn și cu carcasse din lemn la suprafața soluului. Sunt analizate trei categorii de cuptoare (cuptor din piatră, cuptor scobit în una din laturile locuinței și cuptor portabil pe sol) și două tipuri de vetre (vatra adâncită în podea și pe suprafața lutuită sau pe pat de pământ). În rezultatul cercetării autorul a identificat în cadrul culturii Balcano — Dunărene reminiscențe protobulgare: construcții în formă de iurtă, vetre în mijlocul locuințelor, pereți placați cu piatră.

Capitolul IV este dedicat studiului ceramicii care, prin caracteristicile sale tehnice, gama formelor și metodele de ornamentare este împărțită în trei grupe: I — vase făcute la roata cu turație rapidă sau lentă și decorate cu modele ondulate — liniare incizate; II — produse modelate la roata cu turații rapide, de multe ori ornamentate cu benzi lustruite; III — ceramică lucrată la roată roată care combină caracteristicile tehnologice ale primelor două grupuri: argilă și ardere — ca în cazul celui de-al doilea grup de veselă, iar ornamente — caracteristice primului grup (vase hibrid). Ceramica importată (aparținând altei culturi) în arealul culturii Balcano — Dunărene este prezentată de vesela est-slavă de tip Luka — Raikovețkaia, produse de origine bizantină și fragmente unitare ale unui cazan de lut caracteristic culturii Răducăneni. Făcând această analiză, V.I. Kozlov a propus o cronologie proprie a monumentelor. El a evidențiat trei perioade de dezvoltare a culturii Balcano — Dunărene: 1) sfârșitul sec. VIII — mijlocul sec. IX; 2) mijlocul sec. IX — mijlocul sec. X; 3) a doua jumătate a sec. X — începutul sec. XI.

În *capitolul V* cercetătorul analizează aspecte ce țin de economia și cultura de consum, precum și istoria etno — culturală și politică. El a enunțat concluzii despre caracterul sedentar — agricol al economiei regiunii, tipic pentru principalele teritorii ale Primului Țarat Bulgar. În plus a fost dată caracteristica rolului vânătoriei și pescuitului, menționată importanța meseriilor — prelucrarea metalelor, pietrei și osului; producția ceramicii și construcția locuințelor. V.I. Kozlov analizează puținele obiecte ale culturii spirituale care în mod indirect demonstrează răspândirea creștinismului în regiune în sec. X. A fost enunțată opinia privitoare la zona de localizare a "Onglosului" din stepa de pe malul stâng al Deltei Dunării, care în sec. VIII era controlată de nomazii protobulgari, timp în care populația slavă de est nu pătrunde aici. Referindu-se la aspectele asemănărilor și diferen-

țelor cu cultura hazară Saltovo-Maiățk, autorul subliniază substratul general protobulgar comun ambelor culturi.

În *concluzie*, savantul rus propune un model de dezvoltare etno-culturală a culturii Balcano-Dunărene. El consideră că în prima perioadă (sfârșitul sec. VIII — mijlocul sec. IX) mai întâi au fost însușite teritoriile de la Dunărea de Jos. Ulterior, ca urmare a succesului economic și politic al Primului Țarat Bulgar, numărul de așezări a crescut, răspândindu-se spre Nistru. Aspectul culturii acelor timpuri are analogii apropiate în cadrul monumentelor din Nord — Estul Bulgariei și Dobrogea. În a 2-a perioadă (a doua jumătate a sec. IX — prima jumătate a sec. X) are loc consolidarea structurală și înflorirea culturii Balcano — Dunărene, se dezvoltă un sistem extins de așezări, acoperind până la sfârșitul secolului IX teritoriile de la Dunărea de Jos și Nistru de Jos. În zona Nistrului, populațiile venite din regiunea Dunării, au intrat în contact cu slavii de est, purtătorii culturii Luka-Raikovețkaia. A treia perioadă (mijlocul sec. X — începutul sec. XI) potrivit autorului, este caracterizat prin unificarea culturii materiale. În opinia sa, în acest moment regiunea a fost implicată în formarea unui stat unificat în baza culturii materiale reflectând comuniunea naționalităților slave și bulgare.

Publicarea postumă a cărții lui V.I. Kozlov este un eveniment important și multășteptat pentru cercetătorii din diferite țări. Publicarea materialelor arheologice inedite și a construcțiilor istorice ale autorului (inclusiv ale celor controversate), va contribui, cu siguranță, la o mai bună înțelegere a istoriei medievale timpurii a Bulgariei și a zonelor de contact ale nordul Mării Negre (în special Republica Moldova), precum și la o mai bună înțelegere a proceselor de comunicare interculturală în partea de vest a stepei eurasiatice.